

Gedwongen seks als groepsactiviteit: Een dossierstudie naar groepszedendelicten

Daphne Looije, Catrien Bijleveld, Frank Weerman, Jan Hendriks

Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Leiden, De Waag, 's-Gravenhage

---

Inleiding

In de media zijn de laatste jaren regelmatig berichten over groepsverkrachtingen door jongeren te vinden. Het gaat dan meestal om meisjes die door groepen jongens, soms herhaaldelijk, seksueel zijn misbruikt. Hoewel het vaak om ernstige delicten gaat, komen ook minder ernstige varianten voor, die soms eufemistisch 'zwembaddelicten' worden genoemd. Over groepszedendelicten is nog veel onduidelijkheid. Uit vervolgingsgegevens schatten wij dat bij ongeveer eenderde van alle ingeschreven zedendelicten door jeugdigen in de jaren 1996-2004 sprake is van een delict in groepsverband. Dit getal komt overeen met wat door deskundigen eerder werd geschat (Hendriks, persoonlijke communicatie). Het gaat derhalve om een niet verwaarloosbaar aandeel van alle zedendelicten gepleegd door jeugdigen. Hendriks en Bijleveld (1999) lieten zien dat het aannemelijk is dat het in kwalitatieve zin om een ernstig delict gaat: in hun onderzoek bestonden 88% van de groepsdelicten uit tenminste één verkrachting (tegen 55% van de door een enkele dader gepleegde zedendelicten).

Binnen typologieën van jeugdige zedendelinquenten wordt de groepspleger als een separaat type onderscheiden (O'Brien & Bera, 1986). De overige typen jeugdige zedendelinquent worden in de literatuur onderscheiden op basis van de leeftijd van hun slachtoffer, de criminele carrière van de dader (en dan met name of de dader als meer specialiserend op zedendelicten kan worden geclassificeerd) of het type zedendelict (hands-on, hands-off, of verkrachting versus aanranding). Datgene wat de groepszedendelinquent onderscheidt van de overige zedendelinquenten is derhalve enkel en alleen het groeps-karakter van zijn delict. Het is opvallend dat, waar in Nederland het nodige onderzoek naar jeugdige zedendelinquentie wordt uitgevoerd, juist dat groeps-karakter van jeugdige zedendelinquentie tot nu toe vrijwel onbelicht is gebleven. Voor Nederland onderzochten Hendriks en Bijleveld (1999) verschillen in demografische

kenmerken en persoonlijkheidsstructuur tussen jeugdige groeps- en alleenplegers van hands-on zedendelicten; zij meldden slechts een beperkt aantal kenmerken van het delict.

Groepszedendelinquentie door jeugdigen kan gezien worden als de samenkomst van twee soorten delinquentie: delinquentie in groepsverband en zedendelinquentie. Dat wil zeggen dat om groepszedendelinquentie door jeugdigen te verklaren wij gebruik zouden kunnen of moeten maken zowel van theoretische inzichten over groepsdelinquentie, als van theorieën over zedendelinquentie. In voorliggend artikel zullen wij ons nadrukkelijk richten op de tot nu toe in de literatuur onderbelichte groepsdynamische aspecten van groepszedendelinquentie door jeugdigen. Wij zullen dus criminologische inzichten over samenplegen in bredere zin, over de besluitvorming, wederzijdse beïnvloeding en de interactie tussen daders onderling gebruiken bij de analyse van groepszedendelinquentie. Wij analyseren daarbij de interactie tussen daders onderling, en tussen daders en slachtoffer(s) voorafgaand aan, tijdens en na afloop van het zedendelict.

In het hiernavolgende zullen wij eerst kort de wetenschappelijke literatuur over (groeps)zedendelinquentie door jeugdigen bespreken, alsmede de literatuur over groepsdelinquentie (door jeugdigen). Daarna zullen wij met behulp van verzamelde achtergrondin-

---

Drs. D. Looije, psycholoog;
Prof. Dr. Mr. C.C.J.H. Bijleveld, methodoloog, jurist; Dr. F.M. Weerman, socioloog; beiden Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR), Postbus 792, 2300 AT Leiden, Bezoekadres: Wassenaarseweg 72, 2333 AL Leiden, T: 071-527 85 27; F: 071-527 85 37; E: CBijleveld@nscr.nl.
Drs. J. Hendriks, GZ-psycholoog, hoofd Afdeling Jeugd, De Waag, 's-Gravenhage.

formatie uit dossiers van persoonlijkheidsonderzoeken en strafdossiers en met behulp van de in die laatste aanwezige proces-verbalen en getuigenverklaringen opgestelde reconstructies van een groot aantal groepszedendelicten proberen de volgende onderzoeksvragen te beantwoorden:

1. Wat zijn de kenmerken van jeugdige groepszedendelinquenten, hun delicten en hun slachtoffers?
2. Hoe zijn de interactiepatronen tussen daders onderling en tussen daders en slachtoffers, tijdens, voor en na het delict?

Literatuur

Groepszedendelinquenten, groepszedendelicten en slachtoffers

O'Brien & Bera (1986) omschrijven de jeugdige groepszedendelinquent als een dader tussen de 14 en 18 jaar oud, afkomstig uit een volledig gezin. Zijn slachtoffers zijn meisjes van zijn eigen leeftijd. Groepszedendaders zijn over het algemeen meer te typeren als meelopers dan als leiders, die "erbij willen horen", stereotiepe opvattingen over de relaties tussen mannen en vrouwen hebben, en een sterke neiging hebben de verantwoordelijkheid voor het gebeurde af te schuiven op de mededaders en/of op slachtoffers. Volgens Van Wijk, Doreleijers, Bullens en Ferwerda (2001) zou de prognose na behandeling over het algemeen goed zijn.

Hendriks en Bijleveld (1999) vonden dat jeugdige groepszedendelinquenten gemiddeld jonger zijn dan jeugdige soloplegers van zedendelicten. Onder jeugdige groepszedendelinquenten zijn - net als bij delinquent gedrag in het algemeen - jongens met een allochtone afkomst oververtegenwoordigd. Hendriks & Bijleveld vonden geen aanwijzingen voor oververtegenwoordiging van een specifieke etnische groep, al wees Van Wijk (1999) er eerder op dat Marokkaanse jongens vaak geassocieerd worden met groepsverkrachtingen. Hendriks & Bijleveld vonden tevens dat jeugdige groepszedendelinquenten minder vaak dan soloplegers slachtoffer zijn van seksueel misbruik, en dat solodaders vaker al eerder een zedendelict hebben gepleegd. Jeugdige groeps- en solozedendelinquenten verschilden niet in gezinssituatie, woonsituatie, opleiding en eerdere niet-zedendelinquentie. Jeugdige groepszedendelinquenten hebben gemiddeld een weinig deviante persoonlijkheidsstructuur (Hendriks & Bijleveld, 1999).

Sanday (1990) onderzocht kenmerken en gebruiken die mogelijk in verband staan met groepsverkrachting van vrouwen bij (leden van) één Amerikaanse zgn. 'fraternity' voor mannelijke studenten. Binnen de fra-

ternity bestond de cultuur en opvatting dat mannen hoger in de sociale orde staan dan de vrouwen, waarbij mannen als agressief gezien worden en vrouwen als passief en als wezens die vernederd mogen worden. Het hebben van (veel) seksuele contacten, het bespreken hiervan en het elkaar toestaan om de seksuele activiteiten te bekijken wordt gezien als norm en als een verbindende factor tussen de leden van de fraternity. De leden bespreken met elkaar hoe een meisje tot het hebben van seks overgehaald kan worden, waarbij haar dronken voeren en het constant op haar inspreken veel gebruikt wordt. De jongens hanteren hier ook termen voor, zoals "working a yes out".

Hendriks en Bijleveld (1999) noemen de ondergeschikte en "toevallige" rol van het seksuele element bij groepsverkrachtingen. De geweldpleging, collectieve machtsuitoefening en onderlinge machtsstrijd zijn de centrale elementen van dit soort delicten. Als belangrijk doel van groepsverkrachtingen wordt het vernederen van vrouwen in een publieke context gezien, een manier voor mannen om hun gemeenschappelijke dominantie te demonstreren. Het seksuele aspect van het delict is dan het middel voor de interactie van mannelijke kameraadschap en een manier van onderlinge relatievorming of competitie. Ook worden spanning en avontuur in de literatuur genoemd als motief (zie bijv. Leuw, 1995; Scully & Marolla, 1985). De bevindingen over de mate van geweld tijdens groepszedendelicten zijn tegenstrijdig (Gidycz & Koss, 1990; Boelrijk, 1997); het gebruik van wapens wordt zelden gemeld (Van Wijk et al., 2001; Boelrijk, 1997).

Groepsdelinquentie

Uit algemene literatuur over groepsriminaliteit komt naar voren dat bij samenplegen er meestal sprake is van groepen van twee of drie personen (Reiss & Farrington, 1991; Hakkert, van Wijk, Ferwerda & Eijken, 1998; Weerman, 2001; Sarnecki, 1990). De meeste delictplegende groepen zijn subgroepen van grotere netwerken en de delicten worden in groepen met wisselende samenstelling gepleegd, die per delictsoort kunnen wisselen (o.a. Sarnecki, 1990; Warr, 1996). De jongeren binnen delictplegende groepen zijn meestal jong; naarmate de jongeren ouder worden plegen zij steeds minder vaak delicten in groepsverband (Reiss & Farrington, 1991; Weerman, 2001). De rollen van initiatiefnemer, meestal een relatief oudere jongen binnen de groep, en meeloper kunnen wisselen als de jongere zich bij een andere dadergroep voegt (Warr, 1996). Door een gebrek aan onderzoek is het nog onbekend hoe vaak en wanneer deze mogelijkheden zich voordoen. Deze kenmerken maken dat groepsriminaliteit

niet op een eenduidige wijze is te omschrijven. Groeps-criminaliteit wordt gekenmerkt door dynamiek, variabiliteit en complexiteit (Weerman, 2001).

Weerman (2001) beschrijft drie basale verklaringsmodellen voor het samenplegen van delicten. Volgens de groepsverklaring van samenplegen heeft de dadergroep invloed op de individuele daders binnen deze groep en deze invloed veroorzaakt het criminele gedrag. Door sociale leerprocessen of overdracht van criminele definities doen individuen mee aan het criminele gedrag van de groep. Ze ontvangen hier groepsbeloningen mee of conformeren zich aan de groepsdruk of groepsdwang. De selectieverklaring van samenplegen houdt in dat daders selectief omgaan met mededaders op basis van gemeenschappelijke kenmerken. De bereidheid tot crimineel gedrag is het gevolg van individuele kenmerken. Het samenplegen is dan een bijproduct van sociale selectie, wanneer daders met elkaar omgaan en de gelegenheid aangrijpen om een delict te plegen. In de instrumentele verklaring van samenplegen is de bereidheid tot criminaliteit het gevolg van een afweging tussen kosten en baten (vooren nadelen). Het samenplegen van delicten kan meer opleveren dan het solo plegen, doordat het bijvoorbeeld eenvoudiger, beter of met minder risico is uit te voeren.

De drie afgeleide "algemene" kenmerken van samenplegen (variabiliteit, dynamiek en complexiteit) worden door geen één verklaringmodel goed verklaard. Om dit probleem op te lossen heeft Weerman (2001) de drie theorieën met elkaar verenigd en overstegen door een theorie te ontwerpen die uitgaat van sociale ruil. De ene soort beloning kan volgens deze theorie uitgewisseld worden tegen een ander soort beloning. Mededaders geven elkaar hulp en steun bij de uitvoering van hun delict en wisselen dus diensten uit. Ze kunnen elkaar materiële en immateriële ruilgoederen bieden. Er worden vijf categorieën ruilgoederen onderscheiden: diensten (hulp/meedoen aan het delict), geld/goederen, waardering, acceptatie en informatie. Verschillende vormen van samenplegen zijn gekoppeld aan verschillende combinaties van ruilgoederen en verschillende verhoudingen tussen de mededaders.

Warr (2002) beschrijft een aantal mechanismen, die binnen (de voor jongeren erg belangrijke) jeugdgroepen kunnen bestaan en die grote invloed kunnen hebben op de (criminele) activiteiten van de leden. De angst om belachelijk gemaakt te worden door groepsgenoten, het willen hebben van status, loyaliteit aan de groep en zijn leden, de anonimiteit en gedeelde verantwoordelijkheid die de groep biedt, het tegengaan van verve-

ling en het ontstaan van alternatieve morele codes kunnen jongeren illegaal gedrag laten vertonen, dat ze individueel nooit zouden doen en dat ze soms moreel ook verwerpen. Daarnaast wijst Warr op een aantal klassiek criminologische theorieën, waarin respectievelijk crimineel gedrag wordt aangeleerd door het na-doen van personen binnen het sociale netwerk en gedrag zich herhaalt door de beloningen die het kan opleveren, zoals status, respect en geld.

In zijn algemeenheid geldt dat er veel variatie bestaat bij de planning en uitvoering van delicten in groepsverband. Mededaders kunnen voor het delict al contact met elkaar hebben, maar ook samen tot het idee van het plegen komen. Uit verschillende onderzoeken blijkt echter dat er aan een groot deel van de groepsdelicten niet veel voorbereiding vooraf gaat (zie bijvoorbeeld Erez, 1987; Warr, 2002). Er blijkt bij de meeste dadergroepen één groepslid veel invloed te hebben op de beslissing van alle groepsleden om over te gaan tot het plegen van een delict. Deze invloed is het grootst als de leden hem de meeste kennis en kunde toeschrijven (Hochstetler, 2001; Warr, 2002). Het is bekend dat initiatiefnemers van delictgedrag binnen groepen in sommige situaties gebruik maken van het bijhouden van mogelijkheden tot het plegen van een delict, het aanprijzen van het plegen van een delict bij groepsgenoten en het meebrengen van alcohol, drugs, gereedschap en/of wapens voor het geval er een delict gepleegd gaat worden. (Cromwell, Olson & Avery, 1991; Wright & Decker, 1994; Canter & Allison, 2000). De meer ongeïnformeerde en twijfelende daders komen vaak pas vlak voor het moment van het delict erachter wat er gaat gebeuren. Dit kan hen in situaties brengen waar ze voor hun gevoel alleen nog maar mee kunnen doen. (Katz, 1988, Hochstetler, 2001).

Uit het onderzoek van Hochstetler (2001) naar de totstandkoming en uitvoering van delicten bij groepen straatrovers en inbrekers bleek dat er sprake is van drie soorten interactiepatronen tussen de groepsleden onderling:

Oplopende en beperkte signalering (Incremental signaling)

Groepsleden benaderen elkaar door middel van steeds duidelijker wordende en op verschillende wijze te interpreteren verbale en non-verbale uitingen. Zonder het delict bij naam te noemen polsen ze of andere groepsleden dezelfde mogelijkheden zien voor het plegen van een delict en hiervoor open staan (zie ook Cromwell et al., 1991; Shover, 1996). De gesprekken zijn kort, toestemming wordt vaak niet uitgesproken en informatie over risico's wordt soms achtergehou-

den. Ook wordt er gebruik gemaakt van positieve en opzweepende taal om zelfvertrouwen op te bouwen. Het is voor sommige groepsleden pas op het laatste moment duidelijk dat er een delict zal worden gepleegd.

Samenvallende doelen (Target convergence)

Bij de tweede vorm is er sprake van situaties waarin de daders bijna niet met elkaar communiceren. Een abrupt gebaar, knik of een aantal woorden is al genoeg om als groep tot het delict over te gaan. Het gaat in deze gevallen om delictgevoelige situaties, die zich onverwacht aandienen. Eén jongere geeft een voorbijganger een trap en de rest van de groep begint de man ook te trappen, zonder dat hier een verbale communicatieve vorm aan vooraf gaat.

Identiteitsbevestiging (Establishing identity)

De leden van een criminele groep weten van elkaar in welk soort delicten ze ervaring hebben. Er wordt eenmaal samen een delict gepleegd en vervolgens blijft de groep dezelfde delicten plegen. En neemt op basis van deze ervaringen een soort identiteit als groep aan, die aansluit bij het soort delict dat ze plegen. De groep gaat nu als vanzelfsprekend delicten plegen zonder dat hierover gediscussieerd dient te worden.

Methode van onderzoek

Steekproef

De basis voor onze steekproef van personen wordt gevormd door alle personen tussen de 12 en 18 jaar voor wie op FORA¹ tussen 1993 en 2001 persoonlijkheidsonderzoek was gedaan in het kader van een strafrechtelijke vervolging naar aanleiding van tenminste één groepszedendelict. Deze personen maken deel uit van een grotere steekproef van jeugdige zedendelinquenten (zie o.m. Hendriks & Bijleveld, 2004). Meisjes werden van het onderzoek uitgesloten.

Van al deze personen is het dossier van het persoonlijkheidsonderzoek geanalyseerd. Vervolgens is van elke persoon ook het strafdossier geanalyseerd. Van al deze personen is bekend dat zij het groepszedendelict daadwerkelijk hebben gepleegd, uit ofwel door een veroordeling of een bekentenis. Deze personen noemen wij hierna 'daders'. De daders hadden deelgenomen aan zedendelicten in - in totaal - 25 verschillende dadergroepen. Er wordt van een dadergroep gesproken als het zedendelict door twee of meer personen is gepleegd. Eén dadergroep werd uitgesloten

van verdere analyses, omdat de informatie uit het strafdossier te summier was voor analyse. Hiermee komt het totaal aantal onderzochte persoonlijkheidsdossiers van daders op 42 en het aantal onderzochte dadergroepen op 24.

De dadergroepen pleegden de groepszedendelicten in wisselende 'situaties'. Een situatie definiëren wij daarbij als een periode waarbinnen in een reeks van min of meer aaneengesloten handelingen één of meer slachtoffers seksueel worden misbruikt door één of meer verschillende daders, die tijdens die handelingen met elkaar interacteren. Het kwam ook voor dat slachtoffers in verschillende situaties werden misbruikt door groepen daders.

In de diverse strafdossiers was naast informatie over de 42 daders bij wie een persoonlijkheidsonderzoek was afgenomen, ook (vaak meer beperkte) persoonlijke informatie aanwezig over andere mededaders in de diverse situaties. Deze beperkte informatie is ook meegenomen in de analyse. Van de andere mededaders is niet altijd bekend of zij hebben bekend en/of veroordeeld zijn. Enigszins tentatief duiden wij hen echter ook aan als mede'daders'. Deze mededaders over wie ook informatie in de strafdossiers werd aangetroffen, waren soms ouder dan 17 of jonger dan 12 jaar. Het totaal aantal betrokken daders en mededaders bij de onderzochte groepszedendelicten is 91.

Dossieranalyse

De gegevens over de delicten en daders waren afkomstig uit dossiers van persoonlijkheidsonderzoeken en uit strafdossiers. De dossiers van persoonlijkheidsonderzoeken waren van het FORA. De strafdossiers waren uit diverse arrondissementen in het land afkomstig: Den Haag, Amsterdam, Haarlem, Zwolle en Rotterdam zijn vertegenwoordigd. De informatie die zich in de straf- en persoonlijkheidsdossiers bevond was van wisselende kwaliteit en detaillering. In alle gevallen bevatten de strafdossiers een verslag van het persoonlijkheidsonderzoek en/of onderzoek van de Raad voor de Kinderbescherming. Naast deze informatie bevond zich in alle onderzochte strafdossiers een proces verbaal, waarin de verklaringen van de verdachten, slachtoffers en eventueel omstanders waren opgenomen.

De keuze voor strafdossieranalyse was gemaakt op basis van eerdere ervaringen. In een eerdere - ongepubliceerde - studie die probeerde dezelfde vragen te beantwoorden met behulp van informatie uit de dossiers van de persoonlijkheidsonderzoeken was gebleken dat die informatie te gebrekkig was om tot een goede reconstructie van delicten te komen. Daardoor

¹ FORA (voormalig ABJ) verricht o.a. persoonlijkheidsonderzoeken bij jongeren die verdacht worden van een delict.

waren veel vragen onbeantwoord gebleven (Looije, 2003). De persoonlijkheidsdossiers zijn gescoord met behulp van een standaardvragenlijst. Uit de straf-dossiers is van iedere situatie een reconstructie gemaakt. Telkens is geprobeerd om op basis van alle aanwezige verklaringen een meest waarschijnlijk chronologisch scenario van gebeurtenissen te maken. Ge-citeerde tekst werd verbatim gescoord.

Variabelen

Bij de beschrijving van de daders maken wij gebruik van diverse soorten variabelen. Wij beschrijven de groep daders op vier domeinen: demografische kenmerken (leeftijd, etniciteit), persoonlijkheidskenmerken (intelligentieniveau, impulsiviteit, beïnvloedbaarheid), gezin en school (gezinssituatie, spijbelen, opleidingsniveau), en relaties met leeftijdsgenoten (kwaliteit van relaties, pestgedrag en -slachtofferschap). Niet alle onderzochte persoonlijkheidsvariabelen waren voor alle 42 onderzochte jongens bekend. Informatie over mededaders was vrijwel altijd beperkt: etniciteit en leeftijd werden meestal vermeld, maar bijvoorbeeld persoonlijkheidskenmerken ontbraken vrijwel altijd.

Analyse-methode

Voor de beschrijving van de kenmerken van de daders en mededaders wordt gebruik gemaakt van gemiddelden en frequentietellingen.

Om de interactie tussen daders onderling en daders en slachtoffers voor, tijdens en na het delict te onderzoeken, is gebruik gemaakt van de Constant Comparative Method (Glaser & Strauss, 1967). Deze kwalitatieve onderzoeksmethode gebruikt een inductieve benadering bij de analyse van onderzoeksdata. Uit ieder strafdossier hebben wij de diverse situaties waarin de delicten plaatsvonden gereconstrueerd. Daarbij noteerden wij zo feitelijk mogelijk alle gedrag en communicatie vlak voor, tijdens en vlak na het delict. Meer systematisch zochten wij daarbij naar kernpunten, dat wil zeggen naar gebeurtenissen, gedrag en activiteiten, die met zekere regelmaat en systematiek terug te vinden waren in de reconstructies, en daarmee als meer systematisch en kenmerkend gezien kunnen worden. Deze kernpunten zijn zoveel mogelijk naar overeenkomsten ingedeeld. Zo ontstonden opnieuw iets grovere kernpunten in de interactie tussen daders en daders en slachtoffers, en zo ontstond weer een beeld van 'grootste gemene delers' in de interactiepatronen voor, tijdens en na de delictsituaties.

Het zij duidelijk dat niet alle delictsituaties even goed gereconstrueerd konden worden: veel situaties waren onoverzichtelijk geweest en verklaringen spraken el-

kaar op sommige punten tegen. Als er geen plausibele reconstructie van (onderdelen van) een situatie opgesteld kon worden, is de situatie, of delen daaruit, als 'onduidelijk' geassocieerd en daarna verder buiten beschouwing gelaten.

Resultaten

Kwantitatieve beschrijving van daders, dadergroepen, slachtoffers en delicten

In de hiernavolgende beschrijving van de kenmerken van daders, slachtoffers en delicten rekenen wij regelmatig met wisselende aantallen, of op verschillende niveaus; wij geven telkens ofwel in de tekst ofwel tussen haakjes de aantallen aan waarop percentages berekend zijn.

Daders

Van 75 daders is de leeftijd bekend. Vijf daders hadden ten tijde van het (eerste) delict de leeftijd van 12 jaar nog niet bereikt, en vier daders waren de 18 jaar gepasseerd. De range van leeftijden was 9-36 jaar. Van de 66 daders die tussen de 12 en 18 jaar waren tijdens het delict is de gemiddelde leeftijd 14 jaar. Vijfenzestig procent (N=65) van de daders is van allochtone afkomst. Antilliaanse daders zijn hierin als groep oververtegenwoordigd; een derde van alle daders is van Antilliaanse afkomst, 10% is van Surinaamse afkomst en 8% van Marokkaanse afkomst.

De onderzochte daders scoren over het algemeen laag op intelligentie (N=33): 64 % scoorde laag gemiddeld en 30% was als zwakbegaafd ingedeeld. Daders waren daarnaast gemiddeld beoordeeld op impulsiviteit (N=21), neuroticisme (N=22), extraversie (N=22) en spanningsbehoefte (N=11). Daders scoorden hoog op beïnvloedbaarheid (N=11), alhoewel dit gegeven door de kleine aantallen met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd dient te worden. Bij ruim 80% (N=21) was de gewetensontwikkeling als lacunair of zeer gebrekkig beoordeeld. Zeventig procent van de daders (N=33) ontkende delen van, of zijn eigen aandeel in het delict. Bij één op de drie daders is er sprake van enige vorm van psychopathologie (N=23), meestal betrof dit een gedragsstoornis. Het zelfbeeld van de jongens is over het algemeen als normaal of positief beoordeeld (N=24), bij 4 jongens was een negatief zelfbeeld gerapporteerd.

Van een groot deel van de daders, drie op de vijf, zijn de biologische ouders niet (meer) bij elkaar (N=36). Bij 44% van de jongens (N=25) is er sprake van werkeloosheid in het gezin. Meer dan éénderde van de jongens is verwaarloosd (N=29) en eenzelfde percentage geldt voor mishandeling (N=28). Seksueel mis-

bruik kwam weinig voor; van 2 jongens is bekend dat zij seksueel zijn misbruikt (N=25). Op twee jongens na is het opleidingsniveau bij vrijwel alle daders (94%) laag (N=35): de helft van de daders volgt speciaal onderwijs (40%) of een IVBO opleiding (11%). Twee jongens volgden nog basisonderwijs ten tijde van het delict.

De helft van de daders geeft aan matig tot slecht contact te hebben met leeftijdsgenoten (N=28). Eén derde van de daders zegt in meer of mindere mate gepest te zijn op school (N=28).

Dadergroepen

De gemiddelde grootte van de dadergroepen is 4 jongens. De kleinste dadergroep bestaat uit 2 daders en de grootste uit 8 daders. Vijf van de 24 dadergroepen bestaan uit meer dan 4 daders, dit is 21%. Negen dadergroepen (38%), bestaan uit 4 daders. Als er in meerdere situaties delicten worden gepleegd verandert de groep vaak van samenstelling. Er lijkt dan een netwerk(je) van daders te zijn dat in verschillende samenstelling hetzelfde of een wisselend slachtoffer seksueel misbruikt.

Dadergroepen zijn relatief etnisch homogeen. De daders uit één dadergroep zijn op één uitzondering na altijd bekenden van elkaar (N=42). De enige uitzondering is een dader die zijn delicten heeft gepleegd met "bekenden van een bekende". De meeste daders kennen één of meerdere mededaders uit de buurt (39%). Hierna kennen de meeste daders elkaar van school (12%) of zijn familie (12%).

Meer dan tweederde van de dadergroepen (71%, 17 dadergroepen) misbruikte één slachtoffer. Zeven dadergroepen (29%) misbruikten 2 of meer slachtoffers, waarvan één dadergroep 4 slachtoffers. Op één dadergroep na hebben alle dadergroepen vrouwelijke slachtoffers misbruikt².

Slachtoffers

Er zijn in totaal 31 slachtoffers misbruikt. De gemiddelde leeftijd van de slachtoffers is 13 jaar (N=23). Vier van deze slachtoffers (17%) hadden de leeftijd van 12 jaar nog niet bereikt en 2 slachtoffers (9%) waren 16 jaar of ouder; de range was 8-20 jaar. Een kwart van de slachtoffers is allochtoon (N=27). Wanneer dadergroepen die (deels) bestaan uit allochtone daders een slachtoffer misbruiken heeft het slachtoffer doorgaans een andere etniciteit dan die van de

daders. Op twee dadergroepen na, die onbekende meisjes misbruiken nadat ze deze op straat en bij een wederzijdse vriendin hebben ontmoet, misbruiken alle groepen alleen bekende slachtoffers. Voor een aantal van deze meisjes lijken de daders het enige sociale netwerk dat ze in hun wijk hebben.

Delicten

De 24 dadergroepen, bestaand uit in totaal 91 daders, hebben in 47 verschillende situaties delicten gepleegd. Het merendeel van de dadergroepen (63%, 15 dadergroepen) heeft in één situatie (een) groepszedendelict(en) gepleegd; het slachtoffer kan in zo'n situatie overigens meerdere keren en door verschillende daders zijn misbruikt. Eenderde van de dadergroepen heeft in meerdere situaties delicten gepleegd, waardoor een, zoals in dit onderzoek beschreven, delictreeks ontstaat. Het maximale aantal situaties is 6; twee dadergroepen pleegden in 6 opeenvolgende situaties zedendelicten.

De groepszedendelicten betreffen doorgaans verkrachtingen; bij 92% van de dadergroepen wordt in minimaal één situatie het slachtoffer minstens één maal verkracht. Het komt ook voor dat het slachtoffer in meerdere situaties telkens door verschillende daders en dus meermalen wordt verkracht. Zo had een groep daders hun eerste slachtoffer in vier situaties verkracht en hun tweede slachtoffer in één situatie. Het eerste slachtoffer is in de verschillende situaties achtereenvolgend 3 keer, 5 keer, 4 keer en 8 keer verkracht; dus in totaal 20 keer. Het tweede slachtoffer is 3 keer verkracht.

De dadergroepen die in meerdere situaties hun slachtoffer(s) hebben misbruikt hebben niet in elke situatie hun slachtoffer verkracht. Hiernaast verkrachten niet altijd alle daders uit één dadergroep het slachtoffer, er zijn ook daders die het slachtoffer alleen be tasten of vasthouden. De rollen van deze daders (verkrachten of vasthouden) kunnen per situatie verschillen. Als een dader in de ene situatie het slachtoffer alleen vast houdt zal hij in één van de volgende het slachtoffer meestal wel verkrachten.

De meeste dadergroepen misbruiken hun slachtoffer in het huis van één van de daders (38%) of buiten (29%). De resterende dadergroepen plegen hun delicten in kleedkamers (van zwembad en school), wc hokjes (o.a. in een discotheek), een hut, kelderbox of lift.

Interactie tussen daders onderling en daders en slachtoffers

De delictsituaties van één dadergroep zijn buiten de analyses van interactiepatronen gehouden. Het betrof

² Wij spreken in het hiernavolgende bij het slachtoffer over 'zij' hoewel het dus in één situatie om een mannelijk slachtoffer ging.

hier een reeks van delictsituaties waarin op één twijfelgeval na, geen dwang werd gebruikt. Het slachtoffer dat jonger dan 12 was nam het initiatief tot seksueel contact, maar gezien haar leeftijd en het feit dat het seksueel contact in groepsverband was, betrof het hier een groepszedendelict.

Voor de delictsituatie

Dadergroepen gaan op verschillende wijzen over tot het plegen van het seksueel misbruik. Bij 33 van de 41 geanalyseerde situaties hebben de daders met elkaar of met het slachtoffer gesproken over seks voordat het daadwerkelijk misbruik (betasten, uitkleden etc) begon. De daders zeggen tegen elkaar dat ze zin hebben in seks of vragen om condooms. Elf dadergroepen spreken voor aanvang van het delict daadwerkelijk af om een bepaald slachtoffer te gaan misbruiken. Over alle dadergroepen samengenomen kunnen drie interactiepatronen met betrekking tot 'afspraken maken' onderscheiden worden.

In het eerste interactiepatroon worden daadwerkelijk afspraken gemaakt. Dit patroon treffen wij bij elf dadergroepen in enige vorm aan: de daders hebben voor aanvang van het delict met elkaar besproken dat ze seks zullen/willen hebben met het of een slachtoffer. Wat dat betreft is er dus duidelijk sprake van planning, al plannen de daders niet noodzakelijkerwijs seksueel misbruik, maar seksueel contact. De daders bespreken namelijk niet of niet gedetailleerd met elkaar hoe ze er dan voor gaan zorgen dat ze seks hebben met het slachtoffer. Wat dat betreft heeft dit interactiepatroon kenmerken van 'incremental signaling' zoals dat door Hochstetler (2001) is beschreven: het delict wordt niet expliciet benoemd, maar wel aangeduid. Zeven dadergroepen bespreken wel in minimaal één van hun delicten de locatie waar ze seks willen hebben met het slachtoffer. Zes dadergroepen nemen hun slachtoffer mee naar een andere locatie dan waar ze zich op dat moment bevinden, bijvoorbeeld van een treinstation naar huis of van de straat naar een parkeergarage. Er is één dadergroep die afsprekt het meisje in een zwembad te misbruiken, omdat de daders weten dat ze daar zal zijn; hier bepalen de daders ook van tevoren de volgorde waarin de daders gemeenschap met het meisje zullen hebben. De daders refereren hieraan als "ploegen", het om de beurt seks hebben met een meisje. Dit is één van de weinige gevallen waarin het misbruik heel expliciet is gepland vooraf.

Zes van de dadergroepen, die tenminste voor aanvang van één delict hebben afgesproken seks te hebben met een meisje hebben in meerdere situaties groepszedendelicten gepleegd. Meestal met hetzelfde

slachtoffer of in één geval een groepje meisjes. Er leek bij deze dadergroepen een situatie te ontstaan waarin het hebben van gemeenschap met het slachtoffer als vanzelfsprekend beschouwd werd. Wat dat betreft heeft dit interactiepatroon ook kenmerken van de door Hochstetler (2001) beschreven 'identiteitsbevestiging' in de zin dat de groep als vanzelfsprekend het delict pleegt.

Eén dadergroep wijkt enigszins af van het beschreven interactiepatroon omdat deze daders niet vooraf op directe wijze met elkaar hebben gesproken over het hebben van seksueel contact met het slachtoffer. Zij hebben herhaaldelijk, in elkaars bijzijn, aan het slachtoffer gevraagd of ze seks met hen wilde hebben. Als het meisje steeds "nee" zegt spreken de jongens vervolgens met elkaar in een taal die het meisje niet verstaat – het is onduidelijk wat zij dan precies tegen elkaar zeggen - en beginnen haar daarna meteen te misbruiken. Dit kan erop duiden dat er wel degelijk vlak voor het delict afspraken zijn gemaakt.

De dadergroepen die afspraken maken komen, doen dat vaak wanneer ze hun slachtoffer bij toeval op straat tegenkomen of wanneer een van de daders een afspraak heeft met het slachtoffer bijvoorbeeld bij de dader(s) thuis. Als de daders het slachtoffer getroffen hebben worden er pas afspraken gemaakt over het hebben van seksuele contacten. Twee dadergroepen spreken over het hebben van seks met onbekende meisjes nadat ze deze op straat en bij een wederzijdse vriendin hebben ontmoet.

In het tweede interactiepatroon worden geen afspraken gemaakt van te voren, maar lijken daders te weten wat er gaat gebeuren. Dit patroon treffen we aan bij acht dadergroepen. Meerdere daders uit de groep weten, zo blijkt uit de verklaringen en de interactie over en weer, dat het misbruik gaat plaatsvinden of dat in ieder geval één jongen seks zal hebben met het slachtoffer. Vaak heeft één of een aantal daders tegen het slachtoffer of tegen een mededader gezegd seks met het slachtoffer te willen hebben. Het blijft hier dus bij een opmerking in tegenstelling tot de eerder beschreven delicten waar de jongens met elkaar bespraken dat ze seks wilden hebben met het slachtoffer. Daarmee lijkt dit patroon te voldoen aan één van de kenmerken van de door Hochstetler (2001) beschreven 'target convergence': er zijn maar weinig woorden of een klein gebaar nodig om het delict te laten beginnen.

Drie van deze dadergroepen hebben niet expliciet over seks met elkaar of het slachtoffer gesproken, maar ook hier lijken de mededaders te weten wat er gaat gebeuren; een aantal van de mededaders heeft dit ook verklaard. De mededaders lijken dan kenmerken uit

de situatie te halen, waaruit zij afleiden wat er gaat gebeuren.

Binnen vier dadergroepen wordt er voor aanvang van het delict door één of meerdere daders op indirecte wijze duidelijk gemaakt dat ze seks willen hebben met het slachtoffer. Zo vraagt één van de daders om condooms aan de groepsleden, bij twee groepen roepen één of meerdere jongens dat ze seks met haar willen hebben en bij de laatste groep vertelt één van de daders dat hij het slachtoffer net heeft betast. Er wordt dan niet naar elkaar genoemd dat de daders seks willen hebben met het slachtoffer, maar dit kan door de mededaders wel opgemaakt worden uit hetgeen ze zeggen. De boodschap bereikt hen dus indirect.

Bij dit interactiepatroon bevindt het slachtoffer zich doorgaans op één locatie, alleen met de daders, meestal is dit in het huis van een van de daders. Zij is hier vaak door één van de daders uitgenodigd met de bedoeling seks met één dader te hebben of voor de gezelligheid zonder bedoeling vooraf om seks te hebben. Doorgaans bevindt het slachtoffer zich dus in vertrouwen in een situatie die achteraf als risicovol aangemerkt kan worden. Ook dat is één van de kenmerken van 'target convergence' (Hochstetler, 2001): het is een delictgevoelige situatie en daders grijpen de gemakkelijke gelegenheid die ze hebben. Eén dadergroep vormt hier overigens een uitzondering op door samen met het slachtoffer op straat te lopen en haar dan mee een kelderbox in te trekken.

In het derde interactiepatroon worden er door de dadergroep geen afspraken gemaakt en weten de daders niet wat er gaat gebeuren. Dit patroon komen wij niet vaak tegen. Slechts bij één dadergroep ontstaat het delict als het ware spontaan. Beide daders beginnen het slachtoffer tegelijkertijd te betasten zonder dat hier iets over gezegd is. Wanneer het seksueel misbruik van het slachtoffer niet goed lukt, maken zij alsnog afspraken over waar ze haar verder zullen misbruiken en wie het enige beschikbare condoom mag gebruiken. Dit slachtoffer is een bekende van de jongens en loopt met hen samen in het park te praten voordat de jongens haar beginnen te betasten. Het is overigens de vraag of hier inderdaad geen afspraken zijn gemaakt, of dat dat eenvoudigweg onbekend is gebleven. Mogelijk zijn er dus wel degelijk afspraken gemaakt, maar is daar door de daders nooit iets over verklaard.

Een aantal situaties bleek door gebrek aan informatie niet goed classificeerbaar of niet passend in de zojuist beschreven indeling. Voor twee dadergroepen bleef het onbekend of de delicten waren afgesproken of niet. Bij een andere delictsituatie lijkt de mededader

in een situatie verzeild te zijn geraakt zonder te weten wat er nu eigenlijk gebeurt. Hij stelt voor om een buurjongetje te gaan pesten en de andere dader zegt een leuke manier te weten. De mededader wordt in het seksueel misbruik betrokken en bedreigd als hij dit niet uit wil voeren.

Het contact dat de daders met hun slachtoffer hebben vlak voor het daadwerkelijke misbruik kan onderverdeeld worden in twee vormen. In de eerste vorm heeft de groep daders eerst normaal contact met hun slachtoffer waarin ze bijna altijd gezellig lijken te kletsen met elkaar, dat als een soort 'groomen' gezien kan worden. Dit verandert op een gegeven moment in het gedwongen meenemen van het slachtoffer naar een andere locatie of het meteen misbruiken van het slachtoffer. Bij de tweede vorm gaat geen normale, ontspannen interactie aan de delictsituatie vooraf. Hier wordt het slachtoffer vanaf de eerste interactie tussen daders en slachtoffer lastig gevallen, bijvoorbeeld door haar te betasten, of te pesten. Deze twee vormen komen ongeveer even vaak voor. In één geval werd het slachtoffer dronken gevoerd, hetgeen als een mengvorm kan worden gezien. Er is geen verschil te vinden in de wijze waarop ze van tevoren met hun slachtoffer omgaan tussen daders die hebben afgesproken om een meisje te misbruiken en daders die geen afspraken hebben gemaakt.

Tijdens de delictsituatie

Tijdens de meeste delictsituaties wordt tussen de daders niet veel gesproken wordt over de handelingen die verricht kunnen en moeten worden om het misbruik te laten plaats vinden. De daders maken opmerkingen tegen elkaar of geven elkaar opdrachten, maar vragen bijna nooit iets aan elkaar. Het bespreken van het misbruik zelf en de handelingen komt niet vaak voor.

In plaats van tegen elkaar spreken de daders meer tegen het slachtoffer, waardoor ook mededaders weten wat er gaat plaats vinden of wat zij moeten doen. Bij vier dadergroepen wordt er zelfs helemaal niet gesproken door de daders met elkaar tijdens het seksueel misbruik. Er wordt dan alleen tegen het slachtoffer gesproken. De daders lijken te weten wat er gaat gebeuren, en er zijn aanwijzingen voor slechts een beperkt aantal situaties dat er opzweepende taal wordt gebruikt. Als er groepsdruk is, is die tamelijk subtiel en impliciet aanwezig: het lijkt stoer te zijn om mee te doen.

Bij eenderde van de dadergroepen is er duidelijk sprake van een leider, die (bijna) alle opdrachten geeft. Dit leiderschap is consistent in alle situaties waarin de dadergroep hun delicten pleegt. Het grootste deel van

deze leiders bepaalt ook welke mededaders het slachtoffer mogen misbruiken en/of op welke wijze ze dit moeten doen. Zij regisseren als ware het delict. Wanneer er geen sprake is van één leider of leiderschap door twee daders worden deze opdrachten veel meer over en weer aan elkaar gegeven. Het nemen van initiatief lijkt hier tijdens het delict snel te kunnen wisselen. Voorbeelden van veel gebruikte opdrachten zijn het beveiligen van de plaats van het delict, roepen dat mededaders niet mogen kijken, zeggen dat mededaders moeten helpen met het vast houden van het slachtoffer of roepen dat er een condoom moet komen. Twee dadergroepen bedreigen een mededader zodat deze meehelpt bij het misbruik.

De wijze waarop het delict wordt uitgevoerd kan onderverdeeld worden in twee verschillende vormen. Deze onderverdeling is gebaseerd op de mate waarin daders met elkaar samenwerken en het eventueel aanwezig zijn van een leider. De twee vormen komen los van elkaar voor, maar er zijn ook situaties waarin beide vormen te herkennen zijn, of in elkaar overgaan. De eerste vorm is meer instrumenteel. Het doel van het delict lijkt voor de afzonderlijke daders duidelijk te zijn en de daders werken met elkaar samen om deze doelen te bereiken. Er kan sprake zijn van leiderschap, maar dit is niet noodzakelijk. In de helft van de gevallen helpen daders elkaar zonder dat het gevraagd of opgedragen wordt. De samenwerking tussen de daders bestaat meestal uit het aanvullen van elkaar. Als het slachtoffer veel verzet toont en één dader haar niet vast kan houden komt een tweede dader (of nog meer daders) helpen. Ook worden er worden condooms aangereikt. Deze samenwerking strekt zich uit tot het open houden voor een mededader van de vagina of anus van het slachtoffer, zodat de mededader het slachtoffer makkelijker kan penetreren. Het lijkt er hier dus op dat de daders elkaar ondersteunen en soms ook nodig hebben om het delict te kunnen voltooien. In de tweede vorm werkt de groep niet samen, maar lijken de daders min of meer als los zand te opereren. Hier is de situatie chaotisch. Daders willen allemaal hetzelfde en willen dit ook op hetzelfde moment bereiken. Er is geen leider. Hier is een 'graaisfeer' waarin de daders proberen te 'pakken wat ze pakken kunnen', waarin niemand voor elkaar onder wil doen en daders roepen dat zij nu aan de beurt zijn of zelfs ruzie maken met mededaders over wie er nu aan de beurt is. Het komt zelfs voor dat meerdere jongens tegelijkertijd hun vingers in de vagina van het slachtoffer stoppen en elkaar weg proberen te duwen. Er is hier vaak sprake van concurrentiestrijd.

De los-zand-vorm binnen deze groepsdelicten is er vaak als het slachtoffer wordt betast en gevingerd door

de dadergroep. Zodra deze groep over gaat tot een verkrachting (met de penis) kan deze los zand vorm overgaan in een instrumenteel delict, waarin daders op hun beurt wachten (soms zelfs al met een condoom om) en zelfs het slachtoffer voor de ander vasthouden. Ook bij de instrumentele vorm kan er concurrentie tussen daders ontstaan, die dan echter meer georganiseerd lijkt te zijn, door bijvoorbeeld de aanwezigheid van een "leider". De leider bepaalt dan welke dader er nu seks mag hebben met het slachtoffer, waardoor de "graaisfeer" uitblijft. De overtalsituatie van daders, die over het algemeen het delict vergemakkelijkt, lijkt met name de los-zand delicten juist te bemoeilijken. Er is niets gecontroleerd en daders lijken elkaar hier in de weg te zitten.

De mate waarin en de wijze waarop de daders met het slachtoffer communiceren, wisselt sterk per dadergroep en per situatie waarin een dadergroep zijn slachtoffer misbruikt. Er zijn dadergroepen die het slachtoffer vertellen wat ze met haar gaan doen, maar er zijn ook dadergroepen die vrijwel niets tegen het slachtoffer zeggen en alleen handelen. De meeste daders geven opdrachten aan de slachtoffers, die betrekking hebben op meelopen, uitkleden, gaan liggen of het verrichten van seksuele handelingen. Sommige "leiders" geven het slachtoffers zelf opdracht om een mededader oraal te bevredigen of zich door hem te laten penetreren. Het is opvallend dat ongeveer in de helft van de gevallen de dadergroep voorafgaand aan het misbruik vraagt aan het slachtoffer of zij seks met hen wil hebben of zich uit wil kleden. Als het slachtoffer weigert dan zorgt de groep er echter voor dat zij het seksuele contact krijgen, meestal door het slachtoffer beet te pakken en vast te houden of door haar te bedreigen: meer dan de helft van de dadergroepen bedreigt hun slachtoffer. Drie dadergroepen doen dit met een wapen: een mes of een vuurwapen. De andere groepen gebruiken andere methoden, waaronder het dichtknijpen van de keel van het slachtoffer en zeggen dat zij haar eventueel dood zullen maken of door haar te dreigen met fysiek geweld. Twee daders bedreigen hun slachtoffer met een andere dader. Het slachtoffer moet doen wat ze zeggen en anders roepen ze er iemand bij waar het slachtoffer bang voor is.

In die situaties waarin het slachtoffer niet werd bedreigd, werd zij bijna altijd vast gehouden door de daders of in een positie gebracht waarin zij niet weg kon komen. Zo worden drie slachtoffers op een wc of in een kleedhokje opgesloten samen met daders, waar het slachtoffer niet uit kan komen. Er zijn slachtoffers vastgehouden door één dader terwijl de ander hen misbruikte. Deze vorm van geweld die de dadergroepen over het algemeen gebruiken bij deze groepszeden-

delicten komt dan ook veel voor, alhoewel er niet vaak sprake is geweest van fysiek geweld, zoals het slaan van het slachtoffer. Door de overtalsituatie was het in veel gevallen niet nodig het slachtoffer fysiek tot medewerking te dwingen. De slachtoffers hebben zich veelvuldig verzet. Bijna alle slachtoffers hebben gedurende het hele delict laten merken dat ze het seksuele contact niet wilden. Slachtoffers hebben geschreeuwd, geslagen, geduwd, zijn weggerend en hebben duidelijk "nee" gezegd. Twee slachtoffers probeerden via een balkon te ontsnappen aan hun belagers. Het is uit de reconstructies niet voorstelbaar dat het voor de daders onduidelijk geweest kan zijn – zoals een aantal daders verklaarde – dat het slachtoffer het contact niet wilde. Overigens vonden wij geen verband tussen het soort verzet dat het slachtoffer pleegde en het type dwang dat de daders toepasten.

Zeven dadergroepen kleineren en beledigen hun slachtoffer, door te zeggen dat ze slecht kan neuken, kleine tieten heeft of door haar uit te schelden. Daders maken hier vaak gebruik van als hun seksuele prestaties niet zijn gelukt door verzet van het slachtoffer. Dit kan geïnterpreteerd worden als afreageren, maar uit sommige reconstructies ontstaat de indruk dat het uitschelden en kleineren van het slachtoffer ook status kan verwerven in de groep. Hiernaast is er ook een klein aantal dadergroepen dat hun slachtoffer complimenten geeft als er een seksuele handeling is uitgevoerd of er wordt bijvoorbeeld gezegd dat het slachtoffer lekkere tieten heeft.

Op een enkele dadergroep na is bij alle dadergroepen het slachtoffer met een penis vaginaal verkracht. De daders gebruikten in ongeveer de helft van deze verkrachtingen een condoom. Deze hadden de daders zelf bij zich of die werden gevraagd aan een mededader of omstander. Er zijn dadergroepen waarbij de ene dader wel een condoom gebruikte en de andere dader niet. Eén dadergroep had een tekort aan condooms en daar heeft een dader een oplossing bedacht door alle andere daders een plastic zakje te geven om om hun penis heen te doen. Er is één dader, met een leidersrol, die bepaalt dat er geen gemeenschap plaats mag vinden zonder condoom. Dit lijkt, zo valt op te maken uit de opmerkingen, meer te zijn omdat er meerdere jongens seks met haar willen hebben dan ter voorkoming van een SOA of zwangerschap bij het slachtoffer.

Bij 10 dadergroepen spreken de daders met elkaar in hun eigen moedertaal, die voor het slachtoffer vaak onverstaanbaar is. Het is in deze gevallen dus voor het slachtoffer vaak onduidelijk wat er gezegd wordt tegen elkaar.

Bij zeven dadergroepen is er een dader geweest, die heeft gezegd dat het misbruik gestopt moest wor-

den. Dit werd slechts in één geval opgevolgd. Bij de andere delicten gingen de daders door. Een van deze daders heeft omstanders erbij gehaald om het delict te stoppen. De daders die zeiden dat het misbruik moest stoppen hebben allen het slachtoffer zelf ook misbruikt. De meeste daders hebben dus geen tot weinig protest aangetekend tegen het misbruik.

Na de delictsituatie

Vijf dadergroepen proberen de consequenties van hun delict voor henzelf te minimaliseren door het slachtoffer te vragen en/of te dwingen (door bedreiging) geen aangifte te doen. Ook bedenken sommige daders met elkaar een henzelf vrijpleitend verhaal waarvan zij afspreken dat zij dat zullen verklaren als er wel aangifte wordt gedaan. Het is opvallend hoe weinig zorgen – zoals blijkt uit de reconstructies – daders zich maken over een eventuele aangifte. Deze betrekkelijke zorgeloosheid van daders ook na het delict kan mogelijk verklaard worden uit de overtalsituatie: het slachtoffer is vaak alleen, en de daders zijn met velen, en het is dus haar woord tegen het woord van velen. Een andere verklaring kunnen de cognitieve vervormingen zijn die veel daders vertonen over de normaliteit van het gebeurde of de toestemming van het meisje. Ook uit het gedrag van daders na het delict lijkt het misbruik heel alledaags: zo brengen drie dadergroepen het slachtoffer naar huis, nadat ze haar misbruikt hebben en gaat een aantal andere dadergroepen na afloop samen voetballen, iets drinken of muziek luisteren. Deze houding van alledaagsheid wordt ook bij een klein aantal delicten terug gezien op het moment dat het slachtoffer wordt misbruikt: één dader gaat naar de keuken om augurken te eten, daders en omstanders kijken toe en één dader gaat zijn nagels zitten knippen. En het is terug te zien in verschillende verklaringen van daders, bijvoorbeeld: "Ik deel altijd meisjes met goede vrienden".

Als de daders met elkaar bespreken wat zij met het slachtoffer hebben gedaan, wordt er alleen op pocherige, afstandelijke wijze over gesproken, waarbij er geen gevoelens worden geuit. De jongens noemen in dat soort opmerkingen achteraf alleen feitelijkheden, en niet hoe zij het ervaren hebben. Een enkele keer wordt er gezegd dat seks met het slachtoffer lekker was, bijvoorbeeld 'omdat ze een klein kutje had'. Eén dader geeft aan het niet leuk te vinden dat een andere jongen dan hijzelf seks heeft gehad met zijn zusje.

Het lijkt erop dat de daders het misbruik in veel situaties zien als een leuke bezigheid waaraan je status kunt ontlenen. Bij 17 dadergroepen vertelt minimaal één dader wat hij allemaal met het slachtoffer heeft gedaan, of hij klaar is gekomen, laat sperma zien en/of

houdt triomfantelijk een condoom in de lucht. Bij 10 dadergroepen moeten de daders na, of al tijdens het delict, samen lachen om wat gebeurd is met het slachtoffer. Bijna alle dadergroepen herbeleven het delict in zekere zin, door in groepsverband de eerder genoemde "stoere" verhalen na te vertellen of nog wat te lachen om onderdelen van het gebeurde. In één situatie wordt het slachtoffer als zij na afloop naar huis loopt nageroepen over straat, waarbij de daders de manier waarop zij huilend een aantal dingen riep toen zij zich verzette nadoen. Ook dit wordt als grappig gezien. Blijkend uit de situatie vooraf, het gedrag tijdens, en het gedrag van de daders na de situaties, lijkt het er nog het meeste op of het seksueel misbruik in groepsverband als een vorm van entertainment gezien wordt. Er wordt door toekijkende omstanders geroepen onder het misbruik: "Oh zijn jullie al begonnen?" en er wordt door een dader gebeld dat de anderen nog even moeten wachten met het "pakken" van een meisje, omdat hij nog niet weg kan thuis. Er lijkt niets van het delict gemist te willen worden.

In de verklaringen van daders zijn er verschillende "redenen" teruggevonden voor het meedoen aan het seksueel misbruiken van het slachtoffer. Er zijn daders die mee hebben gedaan of omstanders die niet hebben geholpen, omdat ze bang waren voor één van de daders: "Ik heb niet geholpen, omdat ik bang was dat anderen me terug zouden pakken." Maar ook stoer zijn, erbij willen horen en mee willen doen worden genoemd: "Toen mijn vriend haar betastte vond ik het wel leuk om mee te doen" verklaarde één dader, en een ander verklaarde zelfs "Ik ging door (...), omdat ik de status van iemand die veel (afgedwongen - DL) seks heeft, had hoog te houden." Als laatste noemen daders de spanning en de seksuele opwinding die het delict met zich meebrengt: "Op het moment dat ze mijn eerste toenadering afwees, wilde ik maar één ding: ik wilde met haar neuken", en een andere dader verklaarde: "Ik vond het spannend om door te gaan toen ze verzet toonde, de opjuttende woorden van de anderen maakten me druk, waardoor ik de controle verloor en niet meer wist wat ik deed."

De term 'misbruik' wordt daarbij overigens niet door de daders gebezigd. Wij hebben niet één situatie gezien waaruit blijkt dat één of meer daders meeleeften met het slachtoffer. In één geval zegt een dader tegen een mededader dat hij zijn vuist niet in de vagina van het meisje had moeten stoppen; uit de context valt die opmerking echter te interpreteren als afkeurend omdat als het meisje beschadigd was de groep er last mee had kunnen krijgen. Eén dader zegt dat een meisje niet verkracht had mogen worden omdat zij nog maagd

was. Het is onduidelijk waarom dit criterium wordt gebruikt. Bij vrijwel geen dader vinden wij aanwijzingen voor spijt over het gebeurde of empathie met het slachtoffer, ondanks dat er enkele daders zijn die geroepen hebben dat er gestopt moest worden met het misbruik. Daders verklaren zelf dat het slachtoffer als ware "toestemming" gaf voor het seksuele contact: "Ik heb haar versierd (iemand zo ver krijgen dat je er seks mee kan hebben, DL) omdat ik van een eerder feest wist hoe makkelijk ze is met seks (het betreft hier een eerdere verkrachting, DL) en ik dacht dat ze nu ook wel wilde", of: "Omdat ze met meerdere jongens gezoend had dacht ik dat ik verder mocht, ze zei nee, maar bedoelde ja". Bij sommige jongens zien we ook tweeslachtige interpretaties van het gebeurde: "(Zij, DL) ... heeft niet laten merken dat ze niet wilde, ze kreunde en lachte achteraf. Al konden die lachgeluiden ook snikgeluiden zijn".

Discussie

In het hier beschreven onderzoek hebben wij uniek materiaal geanalyseerd. Nog niet eerder werden zo in detail groepszedendelicten door jeugdigen beschreven. Wij hebben veel informatie over een steekproef van daders verkregen die alhoewel in statistische zin misschien niet groot, vergeleken bij wat verder bekend is over deze groep, relatief groot is. De informatie over persoonlijkheidskenmerken is met behulp van gevalideerde instrumenten verkregen, en veel andere aspecten zijn door daarvoor getrainde psychologen en pedagogen beoordeeld (voor meer informatie zie bijv. Hendriks & Bijleveld, 1999). De lezer dient zich daarbij te realiseren dat het materiaal betrekking heeft op een speciale groep daders, namelijk die daders die voor een groepszedendelict een persoonlijkheidsonderzoek kregen. Gezien het feit dat het 'dark number' bij zedendelinquentie hoog is, mag ook al vertekening verwacht worden. Onze beschrijving geeft dus bepaald geen beeld van 'de' jeugdige groepszedendelinquentie in het algemeen, en is daar overigens ook niet voor bedoeld. Het materiaal is wel en met name geschikt om de gang van zaken tijdens deze delicten te beschrijven, en interactiepatronen en de groepsdynamiek te analyseren.

Uit onze analyses kwam een beeld naar voren van de groep daders dat in grote lijnen overeenkomt met wat eerder door Hendriks en Bijleveld (1999) werd gevonden. Voor een deel is dat is niet verwonderlijk, aangezien er gedeeltelijke overlap tussen de twee steekproeven bestaat. De groep blijkt tamelijk gemiddeld te scoren op veel persoonlijkheidskenmerken. Men is beïnvloedbaar en laag intelligent. Opvallend is dat in deze steekproef daders van Antilliaanse afkomst

prominent aanwezig zijn. In schattingen over jeugdige zedendelinquenten die voor een groepsdelict bij het Openbaar Ministerie worden ingeschreven, zijn Antillianen iets minder duidelijk vertegenwoordigd: daar zijn verdachten van Marokkaanse de grootste groep na daders van Nederlandse herkomst, en Antillianen de groep daarna. Mogelijk heeft ons selectiecriterium deze vertekening veroorzaakt. Het primaire doel van de delicten lijkt te zijn om een meisje seks met de groep op te leggen. Seks zelf is echter een belangrijk nevendoeel en uit de beschrijvingen lijkt het gemeenschappelijk vernederen of voor gek zetten van het slachtoffer ook een belangrijke bijkomstigheid. De groep beleeft de situatie waarin de delicten plaatsvinden duidelijk als groep: het delict wordt doorgaans groepsgewijs beleefd, en groepsgewijs nabeleefd.

Net als Hendriks en Bijleveld (1999) vonden wij dat de delicten vrijwel zonder uitzondering zeer ernstig waren, zowel in termen van de frequentie waarmee het delict in minimaal één voltooid verkrachting eindigde als in termen van het aantal keren dat het slachtoffer seksueel was misbruikt. Doorgaans werd het slachtoffer bedreigd, en alhoewel er over het algemeen weinig fysiek geweld voorkwam, werd het slachtoffer wel vaak vernederd en gekleineerd, en een aantal slachtoffers overkwam dit gedurende meerdere, soms zeer extreme situaties. Als wij dit bezien in het licht van de overtalsituatie waarin de dadergroep zich altijd bevond en het feit dat de groep ook vrijwel altijd in het sociale netwerk van het slachtoffer zaten, is duidelijk dat het hier om delicten gaat die een zeer grote impact moeten hebben. Voor een deel kunnen deze bevindingen toe te schrijven zijn aan het feit dat wij een selecte groep daders onderzoeken, namelijk die daders bij wie een persoonlijkheidsonderzoek aangevraagd is; in die zin onderzoeken wij mogelijk het (ernstigste) topje van de ijsberg. Nader onderzoek is dan ook zeker nodig om te bepalen in hoeverre deze kenmerken generaliseerbaar zijn naar andere groepszedendelicten door jeugdigen. Daarnaast viel op dat het misbruik zich in een aantal gevallen over meerdere situaties uitstrekte. Het is mogelijk dat de overtalsituatie ook aangifte heeft bemoeilijkt, en dat bij groepszedendelinquentie door jeugdigen het dark number zeer groot is.

Alhoewel het niet zozeer fysiek geweld is dat de delicten typeert, hebben de delicten een sterk dwangkarakter. Opvallend is dat in veel situaties eerst wordt gevraagd om seks, maar als dat niet vrijwillig kan dan zal de seks onder dwang plaatsvinden.

De gang van zaken bij het ontstaan van het delict, en de interactie vooraf is goed te vergelijken met wat bekend is van interactiepatronen bij andere delicten (inbraak, overval). De typologie zoals die door Hoch-

stetler (2001) was beschreven herkenden wij in veel van de door ons gereconstrueerde situaties. Opvallend was daarbij, dat wij ook mengvormen tegenkwamen in de zin dat de ene vorm over kon gaan in de andere vorm.

In het eerste interactiepatroon dat wij identificeerden worden vooraf afspraken gemaakt, maar slechts in enkele gevallen is daarbij sprake van een echte planning van het misbruik zelf. Veel vaker wordt er wel afgesproken seks te hebben met het slachtoffer, maar niet of en hoe misbruik plaatsvindt. Dit interactiepatroon heeft kenmerken van 'incremental signaling' in de zin dat het delict niet bij naam wordt genoemd. Het 'polssen' van de bereidheid van mededaders lijkt voor deze groepszedendelicten niet nodig, evenmin als het gebruik van oplopende signalen en opzweepende taal. In sommige situaties waarin afspraken werden gemaakt, leek het misbruik als vanzelfsprekend beschouwd, wat weer past bij het derde interactiepatroon van Hochstetler (2001, de zgn. 'identiteitsbevestiging').

In het tweede en derde interactiepatroon dat wij identificeerden lijkt maar weinig communicatie nodig: daarmee lijken er overeenkomsten te zijn met de patronen 'target convergence' en 'identiteitsbevestiging' die Hochstetler bij inbrekers en overvallers vond (2001): er zijn slechts korte opmerkingen nodig om het misbruik te laten plaatsvinden en meestal gebeurt dat wanneer er een goede gelegenheid is. Het misbruik lijkt voor de daders vanzelfsprekend.

De dadergroepen zijn informele groepen van vrienden en bekenden. In een deel van de dadergroepen is een duidelijke leider aanwezig die bepaalt wat er gebeurt en in een enkel geval ook de volgorde waarin mededaders aan de beurt zijn. In veel andere gevallen moet er meer worden gesproken van initiatiefnemers (in de betekenis van Warr, 1996), waarbij het initiatiefnemerschap tijdens het delict vaak al wisselt. De manier waarop wordt samengepleegd is in de helft van de gevallen te beschouwen als echt criminele samenwerking waarbij daders elkaar assisteren en ordelijk helpen. In de andere helft (de 'los zand' gevallen) kan beter worden gesproken van groepsactiviteit, waarbij paradoxaal genoeg het optreden als groep het delict aan de ene kant mogelijk maakt maar tegelijkertijd ook bemoeilijkt.

In de beschrijvingen zijn delen van zowel het instrumentele verklaringsmodel voor samenplegen (daders plegen het delict samen omdat hen dat wat oplevert, omdat het de uitvoering mogelijk of makkelijk maakt), als van het selectiemodel (het samenplegen is een bijproduct van het gegeven dat al bereidwillige daders met elkaar omgaan) te herkennen. Voor de pure groepsverklaring zien we slechts bij enkele mededaders

aanwijzingen (degenen die onderweg protesteren, een dader die eigenlijk het slachtoffer alleen wilde pesten). Bij de meeste van deze groepszedendelinquenten lijkt de groep niet echt nodig te zijn om tot een bereidwilligheid te komen om de delicten te plegen of dat te leren, al is het wel denkbaar bij de totstandkoming van de bereidwilligheid en vooral de vanzelfsprekendheid van en cognitieve vervormingen bij het misbruik groepsmechanismen en overdracht van opvattingen een rol hebben gespeeld.

Interessant genoeg lijkt de groep een uiterst belangrijke rol te spelen bij de doelen die met het misbruik lijken te worden nagestreefd. Het seksuele misbruik op zich is een belangrijk doel, zo blijkt uit de verklaringen en lijkt ook bevestigd door de gretigheid waarmee sommige jongens te werk gaan. Er lijkt echter ook sprake van een soort concurrentiestrijd en het streven naar prestatie. In zijn algemeenheid lijken de misbruik-situaties ook bedoeld als één van de activiteiten die een groep gezamenlijk kan doen, in zekere zin lijkt het zelfs als entertainment te worden beschouwd. De groep fungeert daarbij nadrukkelijk als publiek bij de 'performance' in het seksueel misbruik van de leden. De groepszedendelinquentie is in die zin ook letterlijk een groepsactiviteit. In die zin ook vonden wij overeenkomsten met de activiteiten die door Sanday (1990) in het verband van de fraternity werden beschreven: status verwerven met veel seksuele activiteiten, wederzijds toekijken bij seksuele activiteiten, het normale van dit gedrag en de binding die dit soort gedrag geeft, vinden wij allemaal bij de door ons onderzochte groepen terug. Een belangrijk verschil is echter wel dat door Sanday beschreven wordt hoe door mannen in de 'fraternity' in beginsel wordt geprobeerd om toestemming van het slachtoffer te krijgen.

Aansluitend daarbij lijkt de 'sociale ruilbenadering' zeker van toepassing op de beschrijvingen van dit artikel, zij het dat datgene wat wordt geruild (de ruilgoederen uit de theorie van Weerman, 2001) dan nader moet worden gespecificeerd. We herkennen de hulp die bij de uitvoering wordt geboden en de diensten die worden verleend. Daarbij gaat het hier ook om het bijdragen aan de 'overtal'-situatie, dat bij deze delicten wellicht de belangrijkste dienst lijkt te zijn. De meest rechtstreekse 'buit' die de mededaders verkrijgen is het meedoen aan het misbruik. Maar er zijn ook andere meer immateriële zaken die worden verkregen. Heel belangrijk lijkt het te zijn om de prestaties te kunnen tonen en status te verkrijgen. Ook blijkt na afloop het beleefd hebben van de groepsgebeurtenis en kunnen opscheppen een belangrijke beloning. Wat dat betreft lijkt het van belang om het fungeren als publiek en gezelschap, dat de opbrengst voor deze daders sterk

lijken te vergroten, nadrukkelijk als ruilgoed toe te voegen aan de eerder door Weerman geïdentificeerde ruilgoederen.

Literatuur

- Boelrijk, M. (1997). *Minderjarige zedendelinquenten en het strafrecht: De strafrechtelijke aanpak van minderjarige plegers van seksuele delicten*. Amsterdam: VU Uitgeverij.
- Canter, D., & Alison, L. (2000). *The social psychology of crime: groups, teams and networks*. Aldershot etc.: Ashgate.
- Cromwell, P.F., Olson, J.N., & Avery, D.W. (1991). *Breaking and entering: An ethnographic analysis of burglary*. Newbury Park: Sage.
- Erez, E. (1987). Situational or planned crime and the criminal career. In M.E. Wolfgang, T.P. Thornberry & R.M. Figlio (Eds.), *From boy to man, from delinquency to crime*. Chicago: University of Chicago Press (pp. 122-133).
- Gidycz, C.A., & Koss, M.P. (1990). A comparison of group and individual sexual assault victims. *Psychology of Women Quarterly*, 14, 325-342.
- Glaser, B.G., & Strauss, A.L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. New York: Aldine de Gruyter.
- Hakkert, A., van Wijk, A., Ferwerda, H., & Eijken, T. (1998). *Groepsriminaliteit*. Den Haag: Ministerie van Justitie, Directie Preventie, Jeugd en Strafbeleid.
- Hendriks, J., & Bijleveld, C. (1999). Jeugdige zedendelinquenten: verschillen tussen groeps- en alleenplegers. *Delikt en Delinkwent*, 29, 722-736.
- Hendriks, J. & Bijleveld, C. (2004). *Recidive van jeugdige zedendelinquenten: Een onderzoek naar de algemene, zeden- en geweldsrecidive van in JJI Harreveld behandelde jeugdige zedendelinquenten* (NSCR-2004-2). Leiden: NSCR.
- Hochstetler, A. (2001). Opportunities and decisions in interactional dynamics in robbery and burglary groups. *Criminology*, 39, 737-764.
- Katz, J. (1988). *Seductions of crime: Moral and sensual attractions in doing evil*. New York: Basic Books.
- Leuw, E. (1985). Verkrachtingszaken voor de rechtbank: Een kwalitatieve analyse van observatiegegevens. *Tijdschrift voor Criminologie*, 27, 212-234.
- Looije, D. (2003). *Groepsovertuiging: Delicten van jeugdige groepszedendelinquenten*. Ongepubliceerd onderzoeksverslag in het kader van het keuzevak criminologie, Universiteit Leiden.
- O'Brien, M., & Bera, W.W. (1986). *Adolescent sexual offenders: A descriptive typology*. Preventing sexual abuse: A newsletter of the National Family Life Education Network, 1/3, 1-4.
- Reiss, A.J. & Farrington, D.F. (1991). Advancing knowledge about co-offending: Results from a prospective longitudinal survey of London males. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 82, 360-395.
- Sanday, P.R. (1990). *Fraternity Gang Rape: Sex, brotherhood and privilege on campus*. New York: New York University Press.

- Sarnecki, J. (1990). Delinquent networks in Sweden. *Journal of Quantitative Criminology*, 6, 31-50.
- Scully, D., & Marolla, J. (1985). Riding the bull at Gilley's. Convicted rapists describe the reward of rape. *Social Problems*, 32, 251-263.
- Shover, N. (1996). *Great pretenders: Pursuits and careers of persistent thieves*. Boulder: Westview.
- Warr, M. (1996). Organization and instigation in delinquent groups. *Criminology*, 34, 11-37.
- Warr, M. (2002). *Companions in crime: The social aspects of criminal conduct*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weerman, F.M. (2001). *Samenplegen: Over criminele samenwerking en groepsvorming*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- van Wijk, A. (1999). *Een verkennend onderzoek naar jeugdige zedendelinquenten*. Arnhem/Amsterdam: Advies en Onderzoeksgroep Beke en VU.
- van Wijk, A., Doreleijers, T., Bullens, R., & Ferwerda, H. (2001). Kenmerken en achtergronden van jeugdige zedendelinquenten. In R. Loeber, W. Slot & J. Sergeant (Red.), *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie*. Houten/Diemen: Bohn Stafleu Van Loghum (pp. 73-95).
- Wright, R.T., & Decker, S.H. (1994). *Burglars on the job. Streetlife en residential break-ins*. Boston: Northeastern University Press.

Abstract

Coercive sex as a group activity: A file study of group sexual delinquency

Using reconstructions of offences based on the court files, we studied juvenile sex offenses carried out by groups of offenders. We found that perpetrators generally have below average intelligence and have average scores on other personality characteristics. Conscience formation is generally insufficient. Groups had an average number of four members. Groups were generally ethnically homogeneous, with two thirds of offenders from non-autochthonic Dutch background. Offences were generally not planned in advance. In one third of the groups, a leader orchestrated the offence. The group was either instrumental to reach the goals of member or served as an audience for the humiliation of the victim and the offence itself was often regarded as a form of entertainment. In most offence situations at least one vaginal rape took place. During the offence, victims were often talked to and given assignments. In many cases the victim was threatened, even after completion of the offence.